

хима фон Риббентропа и договором с Германией: в фильме показывался разгром немецких интервентов.

Вместе с писателем Юрием Германом, приехавшим ко мне в Одессу, мы написали для Одесской студии сценарий "Похождения отца Никодима". Был принят, но не поставлен.

После того, как в 1937 году вышла моя книга "Старая Крепость" и получила хорошую прессу, в мае 1938 года я был принят в члены Союза Советских Писателей СССР и с той поры могу считать себя профессиональным литератором...

10 февраля 1977 г. Владимир Беляев.
Москва 103473,
Делегатская ул., д.9, кв.115
Телеф.281-94-75.

ЦДАМЛМУ, ф. 780, оп. 1, спр. 35, арк. 1-7.

1. Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України. – Ф. 994, оп. 1, спр. 19. 2. Там само. – Ф. 195, оп. 1, спр. 373, 402, 405, 409. 3. Там само. – Ф. 522, оп. 1, спр. 1. 4. Там само, спр. 3, арк. 2. 5. Там само, спр. 4. 6. Там само, спр. 15, 16.

Надійшла до редколегії 12.10.08

В. Павленко, канд. іст. наук,
В. Разіцький, асп.

ПРЕЗИДЕНТ ФРАНКЛІН Д. РУЗВЕЛЬТ ТА СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ США

У статті розглядається діяльність Президента Ф. Д. Рузвельта у сфері зовнішньої політики та його вплив на становлення і розвиток інформаційно-розвідувальної структури США.

In the article examines the activity of the President F. D. Roosevelt in foreign policy and his influence on the rise and development of the informational-intelligence structure of the USA.

У 40-х роках ХХ ст. США володіли досить потужним інформаційно-розвідувальним апаратом, який був здатний повністю забезпечити потреби країни у зібранні та розповсюдженні необхідної інформації за кордоном. Свою високу майстерність та результативність ця структура неодноразово демонструвала під час боротьби з фашизмом та в роки "холодної війни", коли зіткнення в інформаційному просторі двох військово-політичних блоків, очолюваних США і СРСР, стало основним полем бою, фронти якого проходили по країнах третього світу. Але, якщо інформаційно-розвідувальні апарати найбільш розвинутих країн світу мали довгу історію і до 40-х років ХХ ст. накопили великий досвід в даній сфері діяльності, то подібна структура в Сполучених Штатах за тривалістю функціонування значно їм поступалася. Проте якість та ефективність її роботи залишалися на високому рівні, адже світові події другої чверті ХХ ст., коли агресивні гравці на міжнародній арені фашистська Німеччина та Італія і мілітаристська Японія почали загрозувати інтересам США, створили сприятливі умови для швидкого розвитку американської пропагандистсько-розвідувальної структури, працівники якої отримували досвід в даній сфері діяльності займаючись практичним втіленням в життя завдань інформаційної політики. Знання, отримані в результаті цієї роботи, послужили базисом для ефективної діяльності інформаційно-розвідувальної структури Сполучених Штатів в роки "холодної війни".

Слід зазначити, що американці здавна досить негативно ставилися до будь-яких видів і проявів пропаганди, а традиційна політика ізоляціонізму та відсутність зовнішньої загрози енергійно гальмували її розвиток протягом довгого історичного періоду. Перші спроби становлення та успішного використання інформаційно-розвідувальної структури зробив Президент В. Вільсон, але в силу комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів йому не вдалося довести цю справу до логічного завершення. Роботу В. Вільсона по втіленню в життя ідеї використання інформаційної політики як невід'ємної складової зовнішньополітичної стратегії країни продовжив і успішно завершив Президент Ф.Д. Рузвельт. Саме про те, які конкретні кроки були зроблені адміністрацією Ф. Рузвельта в цьому напрямку, йтиметься далі в статті.

Діяльності Президента Ф. Рузвельта присвячено багато наукових історичних праць. Але що стосується його діяльності в галузі становлення інформаційної полі-

тики, то тут історіографія значно бідніша. В першу чергу дається в знаки відсутність серед дослідників консенсусу в справі визначення самого терміну "інформаційна політика США". Необхідно наголосити, що переважна більшість наукових досліджень, присвячених даній тематиці, стосується винятково зовнішньої політики Ф.Д. Рузвельта та його діяльності в напрямку створення нового світового порядку, побудованого на міжнародній співпраці в рамках ООН. І лише частково аналізуються окремі аспекти розвитку інформаційно-розвідувальної структури, особливо в роки Другої світової війни

Вивченню деяких аспектів розвитку інформаційної політики США надавалась певна увага в роки "холодної війни" в радянській історіографії, але науковість цих досліджень часто знижується у зв'язку з тим, що вони більше заідеологізовані [4]. Поглиблення досліджень інформаційно-розвідувальної структури США відбулося в Америці уже в середині ХХ ст., коли розгорілася "холодна війна" і виникла гостра необхідність проаналізувати попередні досягнення уряду в інформаційно-пропагандистській сфері, щоб використати їх у боротьбі з поширенням комунізму на планеті [2; 8; 12; 13].

Після розпаду Радянського Союзу та закінчення "холодної війни" дослідники США приділяли значно меншу увагу вивченню історії американської пропаганди. Проте на початку ХХІ ст. ситуація кардинально змінюється. Після терактів у Сполучених Штатах 11 вересня 2001 р. уряд країни вирішив переглянути свою політику в інформаційній сфері для того, щоб у майбутньому унеможливити повторення терористичних атак в країні. Це позначилося на тематиці досліджень американських науковців, які знову вдалися до активного вивчення інформаційної політики США [10; 16].

Як показала практика, обов'язковою передумовою для використання урядом США інформаційної політики був зовнішній виклик, загроза національним інтересам. У випадку з адміністрацією Вільсона – це була перша світова війна, яка стояла на заваді інтересам країни і тим самим створила умови для практичного втілення в життя інформаційної політики. Далі, після 20-х рр. американського "проспериті", США зустрілися з цілою низкою проблем, пов'язаних із світовою економічною кризою, сплеском агресії тоталітарних держав у Європі та Азії і другою світовою війною, в результаті чого необхідність інформаційної політики знову була поставлена

на порядок денний. І, якщо інформаційна політика адміністрації Вільсона застосовувалася вперше в історії США і її термін не перевищував двох років, то аналогічна політика Ф.Д. Рузвельта отримала більше шансів стати невід'ємною частиною зовнішньополітичної стратегії країни, так як вже був накопичений певний досвід в даній сфері діяльності і виникла гостра необхідність у її використанні. Власне й тому вона застосовувалася значно довший термін.

Ф. Рузвельт почав розвивати інформаційну політику на ґрунті, підготовленому його попередниками в Білому Домі. Хоча деякі дослідники схильні вважати, що політична поразка Вільсона та прихід до влади ізоляціоністів в 20-х рр. знищили надії інтернаціоналістів на можливість участі США в світових справах, проте, на нашу думку, це питання, з точки зору перспектив розвитку інформаційної політики, є дискусійним.

Звичайно, політична поразка Вільсона була кроком назад на шляху розвитку та утвердження інформаційної політики Сполучених Штатів, проте не всі його досягнення були перекреслені ізоляціоністами протягом 20-х рр.. По-перше, всі політичні сили країни після закінчення світової війни дійшли консенсусу щодо необхідності зовнішньоекономічної експансії, що на практиці означало продовження американських інформаційних зусиль при посередництві приватних осіб. "Домінування економічного фактора у зовнішній політиці США після першої світової війни значною мірою пояснюється тим, що після поразки Німеччини у світі не було держави, яка б могла загрозувати безпеці США чи їхнім інтересам за кордоном. Також ослаблені війною великі країни були поглинуті вихором економічного відновлення, де правила диктували США" [18, р. 127].

По-друге, федеральний уряд почав відігравати більшу роль у політичному, економічному та інформаційно-культурному житті країни, ніж це було до світової війни. Наприклад, як зазначив американський дослідник У. Бланке, "до війни американські бізнесмени в дуже рідких випадках зверталися за підтримкою до дипломатичних і консульських служб своєї країни. У післявоєнний період обставини змінилися, оскільки економічна діяльність багатьох держав стала піддаватися широкому державному контролю і від Закордонної служби вимагалася значно частіше захищати економічні інтереси американських громадян за кордоном" [1, с. 38-39]. Тоді федеральний уряд більше займався відстоюванням інтересів країни за кордоном. Зокрема "з 1923 по 1929 рр. Департамент Комерції США послав комерційних аташе та торговельних комісарів практично в кожен країну світу" [7, р. 3].

По-третє, не дивлячись на те, що адміністрації Гардінга, Куліджа і Гувера почали проводити "політику не втручання у справи Старого світу" [9], це однак не означало, що США відмовилися від співпраці у сфері науки, освіти та культури. Як зазначив Президент Гардінг у своїй іногураційній промові, "ми готові об'єднатися з великими і малими націями світу у конференції та нарадах: шукати вираження поглядів світової громадськості; рекомендувати шлях роззброєння... Ми погоджуємося брати участь у виробленні планів посередництва, примирення та арбітражу в міжнародних конфліктах..." [9]. Іншими словами, уряд та громадськість США були готові співпрацювати (прямо чи опосередковано) із країнами Старого світу у тих сферах, які вони вважали важливими для збереження миру на планеті, адже від цього значно залежав добробут самої Америки.

Першою у цьому списку стояла економічна співпраця, яка мала сприяти виникненню економічної взаємозалежності країн світу, де передову роль на міжнарод-

ній арені відіграватимуть не військові дії чи революції, а бізнес. Другою запорукою миру вважався міжнародний процес роззброєння. Уряд США брав участь у цілій низці конференцій, присвяченій даній проблемі. На вулицях США все більше відбувалися антивоєнні демонстрації. Інтернаціоналісти, пацифісти, ліберальні реформісти створили в США велику кількість міжнародних організацій боротьби за мир та роззброєння. Так, у 1923 р. була заснована Американська премія Миру. На цьому підґрунті також відбувалося поширення культури США в світі, яку багато хто за кордоном вважали вищою, кращою, досконалішою. Третє місце у цьому списку займала культурна сфера. Прихильники цієї ідеї твердили, що необхідно досягти взаєморозуміння між різними націями і тоді війна стане неможливою.

Після провалу в Сенаті США Версальських угод американці регулярно були представлені на комітетських зустрічах Ліги Націй по інтелектуальній співпраці. Крім участі у різноманітних міжнародних організаціях американці організували біля 350 асоціацій, присвячених сприянню науковим зв'язкам і міжнародному діалогу. Показовим в цьому плані був Інститут Тихоокеанських відносин, в межах якого співпрацювали науковці, журналісти, бізнесмени з різних країн світу, зацікавлені у тихоокеанських справах. Створена в 20-х в США організація Гагенхейм Фаундейшн займалася присудженням грантів для науковців та артистів. В цей період, також, значно розширилася мережа місіонерських освітніх, медичних та культурних закладів за кордоном, які активно сприяли поширенню американської культури у світі.

У 20-ті рр. відбулися зміни у світогляді американців. Люди почали захоплюватися спортом, музикою (джаз), кінематографом, автомобілями. Жінки масово ставали на один рівень з чоловіками. Всього цього "американці отримали можливість легко навчати на великих відстанях інші народи завдяки революції комунікацій" [5, р. 77], коли стало широко використовуватись радіо. 25 травня 1924 р. під егідою Панамериканського союзу розпочалися перші радіопередачі із США на Латинську Америку. Цю справу продовжили у 1929 р. американські компанії Ен-бі-сі та Сі-бі-ес. Таким чином в 20-х рр. тривав процес американізації світу, досвід і результати якого були згодом вдало акумульовані творцями інформаційної політики США.

Як і у випадку із Вільсоном, зовнішні і внутрішні обставини дали можливість Президенту Ф. Рузвельту отримати від Конгресу "потужну виконавчу владу, щоб вести війну з (економічною) кризою" [6, р. 160-160]. У першій іногураційній промові Рузвельт зазначив, що з метою подолання економічної депресії його уряд змушений буде вдатися до "планування і строгого нагляду за всіма формами транспортування, комунікацій..., банківською сферою, кредитуванням та інвестиціями" [6, р. 160-163]. Ця обставина навіть змусила деяких політиків і бізнесменів висловити побоювання, що "повноваження федерального уряду, які вирости в роки "нового курсу", могли поставити під удар "істинний американізм" – систему вільного підприємництва" [3, с. 183]. З початку свого перебування у Білому Домі Ф. Рузвельт повністю заглибився у внутрішні проблеми країни і цю політику в пресі назвали "помірним (стриманим) вираженням ізоляціонізму" [11, р. 75]. І лише після 1934 р., коли економічна ситуація в країні дещо стабілізувалася, президент все більше починає приділяти увагу зовнішній політиці, де з кожним роком зростали проблеми, пов'язані із збільшенням апетитів агресивних гравців на міжнародній арені – фашистської Німеччини та Італії, і милітаристської Японії. У 1937 р. відбувся перелом у зовнішній політиці Рузвельта, яка тепер увібрала в себе "запозичене

від Т. Рузвельта відчуття "становище зобов'язує" по відношенню до тих, хто попав в біду в країні і за її межами, а також дух хрестоносця Вільсона, готового відправитися у похід для поширення американських ідеалів" [2, с. 123]. Цей поворот у політиці Рузвельта ознаменувала знаменита "Карантинна" промова [19, р. 173-175] в Чикаго, в якій він підкреслив існування гострої небезпеки зовнішньої загрози американським національним інтересам, зокрема Доктрині Монро.

"Швидке зростання фашистських організацій в Латинській Америці та надзвичайні зусилля нацистської Німеччини розвинути торгівлю на цьому материка все більше викликали занепокоєння у Вашингтоні". [12, р. 40] Щоб нейтралізувати фашистську загрозу на Американському континенті, уряд США вирішив розпочати широкомасштабну міжамериканську співпрацю в рамках політики "Доброго сусідства", яка була започаткована на конференції в Буенос-Айресі в 1936 р. Учасники конференції, а їх 15 осіб, домовилися впровадити програми сприяння міжамериканським культурним зв'язкам, що на практиці означало забезпечення умов для обміну аспірантів, професорів та вчителів з метою досягнення вищого ступеню взаєморозуміння. Діяльність США в цьому напрямку характеризується активним застосуванням інформаційної політики як базової складової зовнішньополітичної стратегії щодо країн Латинської Америки. З метою втілення в життя постанов конференції в Буенос-Айресі уряд США у 1938 р. створив при Держдепартаменті "Відділ культурних зв'язків для керівництва культурними справами в Латиноамериканських націях". Приблизно в той самий час при Держдепартаменті був створений "Міжвідомчий комітет наукового і культурного співробітництва" (SCC) з американськими республіками, метою якого була координація діяльності різних департаментів і агентств уряду США в реалізації різних проєктів інформаційної політики в Латинській Америці. Проте механізм реалізації інформаційної політики почав активно працювати лише з 1940 р., коли Конгрес виділив для цього необхідні 69 млн. долл.

У передвоєнний період Держдепартамент запровадив проєкт обміну освітніми фільмами з американськими республіками з метою донести до уваги людей різні аспекти життя в США. Значна частина цих фільмів були спеціально створені урядовими агентствами для показу лише закордоном. [8, р. 119]

У серпні 1940 р. був створений Офіс координації комерційних та культурних міжамериканських зв'язків (CIAA) (у 1940 р. назва цього агентства була змінена на Офіс координатора міжамериканських справ), який очолив відомий мільйонер, меценат, місіонер Н. Рокфеллер. Відділ преси та публіцистики цього агентства забезпечував більш як 1000 газет новинами, ілюстраціями, фотографіями, статтями, тощо. На додаток агентство видавало журнал *En Guardia*, який користувався шаленою популярністю серед населення латиноамериканських країн. Успішними були також програми у сфері охорони здоров'я та санітарії, керівництво якими президент доручив Координатору міжамериканських зв'язків. Американці взяли участь у розробленні нових методів боротьби із найбільш поширеними захворюваннями серед населення країн континенту. Також, США відкрили медичні центри для підвищення кваліфікації медсестер, призначали гранти для навчання студентів латиноамериканських країн в університетах Сполучених Штатів. У 1941 р. для поширення американських радіопрограм у країнах Латинської Америки Координатор міжамериканських справ навіть почав використовувати декілька малопотужних передатчиків, які на той час ще офіційно перебували в приватній власності і надавалися у розпорядження CIAA на умовах оренди.

Другою світовою війною підштовхнула американське керівництво до певного трансформування інформаційно-пропагандистської структури США. Наприклад, її наділили додатковими функціями розвідки. Управління координатора міжамериканських справ у липні 1941 року було реорганізоване і на його місці Президент Рузвельт створив Офіс Координатора інформації (COI) (відомий як комітет Донована), призначивши першим його директором полковника В. Донована (відомого ще під іменем Дикий Білл). Можна зробити висновок, що "серед найбільших і наймогутніших держав XX ст. США мають найменшу історію розвідки... Хоча перші постійні військові та військово-морські розвідувальні підрозділи з'явилися ще в кн. XIX ст., ширші розвідувальні установи почали з'являтися на горизонті із створенням Координатора інформації" [13, р. 11]. "Це агентство було під юрисдикцією Об'єднаного комітету начальників штабів (JCS) і займалося плануванням, збором та аналізом інформації, яку потребував JCS, а також, здійснювало керівництво військовими службами спеціального призначення" [14]. COI поділявся на два відділення – Дослідження та аналізу, і Службу іноземної інформації (FIS). До нього також входили секції спеціальної розвідки та саботажу. "FIS, у свою чергу, мала інформаційне відділення, завдання якого полягало у розповсюдженні і тлумаченні політики США у всіх країнах світу, за виключенням держав Латинської Америки" [16, р. 3-4]. Першим директором Служби іноземної розвідки Президент Рузвельт призначив драматурга та автора президентських промов Роберта Шервуда. Останній із підпорядкованим йому персоналом розгорнув штаб-квартиру в Нью-Йорку та розпочав радіотрансляції різними мовами на Європу та Латинську Америку шляхом використання державних і приватних каналів. "У роботі в інформаційному відділенні брали участь люди різних спеціальностей: експерти по рекламі, психологи, психоаналітики, артисти, тощо" [4, с. 40].

У грудні 1941 року японська атака на Перл-Харбор та оголошення Німеччиною війни Сполученим Штатам прискорили процес розвитку інформаційно-розвідувальної структури в США, що, зокрема, знайшло свої безпосередні прояви у зростанні кількості американських радіопрограм для міжнародної трансляції. Шервуд переконав Джона Хаусмана (театральний директор, продюсер і актор) взяти на себе керівництво в Закордонній інформаційній службі радіо операціями в Нью-Йорку. Завдяки активній праці керівництва та персоналу FIS із офісу у Сан-Франциско розпочала радіотрансляції на Азію.

У 1941 році Держдепартаментом США була запроваджена Міжнародна гостьова програма, яка передбачала зібрання у Сполучених Штатах лідерів іноземних країн для безпосереднього спілкування їх з американськими колегами. Від початку функціонування цієї програми понад 4500 осіб відвідували щороку США, включаючи більш як 185 осіб, які добивалися у своїх країнах посад глави держави чи голови уряду. Цей крок Держдепартаменту не важко простежити як процес запозичення деяких елементів "культурної політики" 20-х рр., коли міжнародний обмін науковцями, провідними діячами в галузі культури, активістами організацій по збереженню миру та роззброєння став повсякденною практикою життя американського суспільства. Правда адміністрація Ф. Рузвельта внесла свої істотні корективи, зокрема що стосується основних об'єктів інформаційної атаки. Тепер найбільше уваги приділялося впливу на формування думки найбільш впливових та перспективних осіб в різних країнах світу, хоча, в той самий час, американці не відмовлялися від проведення пропаганди серед інших верств населення.

Починаючи з років Другої світової війни, пропаганда активно застосовувалася у місцевих та національних

міжнародних новинах, на лініях фронту та поза ними. "Першопрохідцями, або батьками "американського стратегічного впливу" можна вважати Роберта Маклур, Роберта Калтера і Гордона Грея, освітня спадщина та досвід яких безпосередньо впливав на формування урядом США шляхів та підходів до вироблення державного курсу стратегічного впливу як мінімум до початку 1960-х років" [10, р. 3].

На увагу заслуговує той факт, що з початком Другої світової війни ні Держдепартамент, ні Військовий Департамент не мали налагодженої структури для застосування методів інформаційно-психологічної атаки на населення різних країн світу [17]. Крім того, "жоден із департаментів чи агентств не мали офісів і персоналу, зайнятих у сфері військової пропаганди. В армії не було психологічних оперативних з'єднань і з 1918 року вона не мала служби психологічної боротьби" [15, р. 46]. І хоча на початку Другої світової війни були висунуті ідеї створення в США різноманітних інформаційно-розвідувальних структур, більшість із них так і не були втілені в життя значно пізніше.

У лютому 1942 року розпочало трансляцію офіційне урядове радіо "Голос Америки", направлене на Європу. Ведучий Вільям Х. Хейл відкрив німецькомовну програму словами "Говорить Голос Америки". В подальшому ці слова були підхоплені іншими інформаційними службами США і протягом декількох місяців стали символічним вступом всієї американської служби закордонних інформаційних радіотрансляцій. Радіотрансляції розпочалися на німецькій, французькій та англійській мовах.

Менш як за рік після створення COI, 11 червня 1942 року Президент Рузвельт розпустив цей офіс, змінивши його двома новими організаціями: Служба військової інформації (OWI), у якій власне й увійшла Служба іноземної інформації, та Офіс стратегічних служб (OSS), відповідальний за спецоперації.

Після такої реорганізації OWI було наділено повноваженнями, до яких входили функції ведення пропаганди та психологічної війни. Ця всесвітньо розповсюджена інформаційна структура у багатьох країнах була перетворена на інформаційну службу Сполучених Штатів (USIS). Радіо "Голос Америки" (VOA) було також підпорядковано керівництву Служби військової інформації. (Воно розпочало трансляції на 27 мовах). OWI було створено Рузвельтом з метою консолідації в одне агентство інформаційної діяльності та діяльності у сфері ведення психологічної війни, щоб можна було ефективніше здійснювати керівництво зростаючою кількістю служб, зайнятих пропагандистською діяльністю. Цікаво, що до складу Служби військової інформації входило 2 відділи, зайнятих пропагандою – внутрішній і закордонний. Другий відділ займався пропагандою за межами країни, збираючи також розвіддані. Згодом Президент Рузвельт забажав розділити військову пропаганду і сферу стратегічної розвідки та спецоперації. Тому він через декілька місяців видав додаткові директиви, які встановили чітку межу відповідальності між OWI та OSS. OWI була відповідальною за проведення "білої" пропаганди та радіо перехвату, а OSS було доручено місію проведення таємних операцій, включаючи таємну психологічну війну і "чорну" пропаганду. Цікавим залишається той факт, що "згідно із останньою такою директивою, датованою березнем 1943 року, OWI мала узгоджувати свої дії із військовими службами, проте це не стосувалося OSS" [16, р. 4-5].

Крім згаданих інформаційно-розвідувальних структур військові фронтові командири також отримали право використовувати методи психологічної війни на контрольованих ними територіях. Таким чином, на фронтах

керівництво тактичною психологічною війною здійснювалося на місцевому рівні. Фронтові командири створили відділи або відділення психологічної боротьби, в залежності від їх конкретних потреб. Найпотужніший із них створив генерал Ейзенхауер у Північній Африці в листопаді 1942 року – Відділ психологічної боротьби Штабу Союзних військ (PWB/AFHQ). У лютому 1944 року цей відділ значно розширився, перетворившись на Відділ психологічної боротьби Верховного Штабу Союзних експедиційних сил. На тактичному рівні військові встановили численні Мобільні компанії радіо трансляції, озброїлись друкованою пресою, гучномовцями, диктофонами, радіоприймачами та листівками. Ці тактичні одиниці діяли на досить високому рівні, який мало чим відрізняється від військових тактичних психологічних операцій сьогодення. Формувалися невеликі команди, які розгорталися попереду просування військ для безпосередньої інформаційної підтримки бойових одиниць [16, р. 12].

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що саме Ф. Рузвельту вдалося остаточно спрямувати США в напрямку світової гегемонії. Серед усіх необхідних для цієї ролі чинників президенту вдалося поставити на міцну основу один з найскладніших елементів – інформаційно-розвідувальну систему, при цьому подолавши бар'єр давніх традицій ізоляціонізму, індивідуалізму та приватної ініціативи. Президенту Рузвельту випала доля зіткнутися із значними перешкодами у внутрішній та зовнішній політиці, пов'язаними із великою економічною депресією та сплеском фашизму-тоталітаризму-мілітаризму на міжнародній арені. У цій боротьбі йому вдалося довершити побудову механізму трансформації США у провідного гравця у міжнародних відносинах.

Завдяки ефективній політичній, економічній, військовій та культурно-інформаційній діяльності адміністрації Ф. Рузвельта в роки Другої світової війни значно зріс престиж США в світі. Америка розвинула потужну інформаційно-розвідувальну систему, без якої її лідерство було б неможливе, особливо якщо врахувати той факт, що післявоєнні роки характеризуються початком "холодної війни" та появою у двох ворогуючих військово-політичних блоків ядерної зброї, що унеможливило широке застосування військової сили на міжнародній арені з метою досягнення поставлених цілей.

Отже, можна зробити висновок, що становлення інформаційно-розвідувальної структури США відбулося в 30 – 40-х рр. XX ст. Вирішальний вплив на цей процес справила діяльність адміністрації Ф. Рузвельта у сфері зовнішньої політики. Зокрема, з метою забезпечення інтересів США на міжнародній арені, Президент Рузвельт переглянув інструменти забезпечення зовнішньої політики країни, додавши до них інформаційно-розвідувальну одиницю. Таким чином, можна стверджувати, що становлення інформаційної політики США відбулося як реакція американського уряду на міжнародні події, пов'язані із сплеском фашизму-мілітаризму та початком Другої світової війни.

1. Бланке Уэнделл. Заграничная служба США. М. "Прогресс", 1974.
2. Вильямс В. Э. Трагедия американской дипломатии. – М. Изд. ИМО, 1960.
3. Мельвиль Ю. К. Концепция "американской исключительности": идеология, политика. Культура. М. Изд. Моск. Ун-та., 1993.
4. Панфилов А. Ф. Радиовойна: история и современность. М. "Искусство", 1984.
5. Allen Frederick Lewis. Only Yesterday. An Informal History of the Nineteen-Twenties. – New-York-London. Harper and Brothers Publishers, 1931.
6. Franklin D. Roosevelt's First Inaugural, March 4, 1933 // Morris, Richard B. Basic documents in American history. – Princeton: Van Nostard co., 1965.
7. Gardner C. Lloyd. Economic Aspects of New Deal Diplomacy. – Boston. Beacon Press, 1971.
8. Guarrant O. Edward. Good Neighbor Policy. The University of New Mexico Press, 1950.
9. Inaugural Address of President Warren G. Harding. 4 March 1921 // www.firstworldwar.com.
10. Jonse Frank. The evolution of strategic influence // USAWC Strategy research project. – Pennsylvania., 2003.
11. Langer L. William. Political Problems of a Coalition // Foreign Affairs. – 1947. – Vol.26., №1.
12. Lan-

ger L. William & S. Everett Gleason. The Challenge to Isolationism. The World Crisis of 1937-1940 and American Foreign Policy. Vol. 1. – New-York, Evanston, London, 1952. 13. Lowenthal M. Mark. Intelligence from Secrets to Policy. – Washington D. C. A Division of Congressional Quarterly Inc., 2000. 14. Memorandum from the Assistant Director for Administrative Management of the Bureau of the Budget (Stone) to the Director of the Bureau of the Budget (Smith). Washington, August 27, 1945 // National Archives and Records Administration, RG 51, Records. 15. Paddock Alfred H., Jr., "Military Psychological Operations," in Political Warfare and Psychological Operations: Rethinking the US Approach, ed. Frank B. Barnett and Carnes Lord – Washington, D.C.: National Defense University Press, 1989. 16. Paddock Alfred H., Jr., U.S. Army Special Warfare: Its Origins – Lawrence, KS: University Press of Kansas, 2002. 17. Paper by the

Director of the Office of Strategic Services (Donovan). Attachment 2 // Memorandum from the Director of the Office of Strategic Services (Donovan) to President Truman. Washington, August 25, 1945 // Truman Library, Miscellaneous Material Filed by the Administrative Asst. in the President's Office, Office of Strategic Services. Secret // The Department of State // www.state.gov. 18. Paterson G. Thomas. Major Problems in American Foreign Policy. Volume III. Since 1914. Third Edition – Lexington, Massachusetts, Toronto. D. C. Heath & co., 1988. 19. Roosevelt's "Quarantine" Speech, 1937 // Thomas G. Paterson. Major Problems in American Foreign Policy. Volume III. Since 1914. Third Edition – Lexington, Massachusetts, Toronto. D. C. Heath & co., 1988.

Надійшла до редколегії 12.10.08

Н. Папенко, доц.

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ В АВСТРО-УГОРЩИНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розглянуто динаміку становища українців в Габсбурзькій монархії.

The dynamics of living conditions and official status of the Ukrainians in Habsburg monarchy is reviewed.

Історія Австро-Угорщини була і залишається для багатьох дослідників об'єктом особливої уваги, джерелом постійних наукових дискусій та суперечок. Серед складних проблем історичного минулого двоєдиної монархії чи не найбільший інтерес представляють національні відносини. І тут немає нічого дивного, адже саме гострота міжнаціонального протистояння визначила фон усього внутрішньополітичного життя держави. Основною причиною численних етнічних конфліктів у Австро-Угорщині була національна строкатість монархії, що служила сприятливим ґрунтом для національних претензій, обмежень та амбіцій.

На початку ХХ ст. в Австрії з'явилася декілька серйозних теоретичних праць, в яких розглядалася національна проблема. З боку соціал-демократів особливо вирізнялися своїми програмними трактатами К. Раннер та О. Бауер [21]; румунський дослідник, людина наближена до спадкоємного трону А. Поповічі – "Об'єднані штати Великої Австрії" (1906), які передбачали створення 15 національних регіонів для 11 націй монархії, враховуючи територіальний поділ німецьких, італійських, угорських земель. Однак усі ці пропозиції не враховували шляхи реалізації національних проблем [20].

У багатому поліетнічному спектрі Дунайської монархії чільне місце займали українці. З Х ст. їх землі ввійшли до складу Угорської держави. Після розгрому українських військ під Мохачем та загибелі короля (1526), угорська корона переходить до Габсбургів. Таким чином до складу володінь Габсбургів входять і українські землі. Українці проживали трьома компактними групами: в Галичині та Буковині (територіально належали до земель австрійської корони) і Закарпатті, що підпорядковувалося угорській адміністрації.

Особливість українського питання в Австро-Угорщині полягало в тому, що його розв'язання залежало від двох самостійних держав. Однак якщо в Австрії це питання існувало не в контексті українсько-німецького протистояння, а в світлі – польсько-українських протиріч у Галичині та румунсько-українських конфліктів в Буковині, то в Угорщині українські національні вимоги були спрямовані проти "мадьяризації" та самочинності державної адміністрації. Така ворожість українського та угорського світів породила упереджений підхід офіційного Будапешту до українців та українського національного руху, що проявлялося у відвертому небажанні урядових кіл розв'язати проблеми закарпатських "русинів".

Українське населення Австро-Угорщини пройшло довгий непростий шлях до національного визнання. Лише в середині ХІХ ст. революційні події "весни наро-

дів" в Європі на порядок денний поставили національні проблеми українців. Передумовою цьому – утвердження австрійського конституціоналізму, який декларував однакові громадянські та національні права всім, без виключення народам Австрії. У 90-х р. ХІХ ст. спостерігається перехід до масового національного руху українців, що супроводжувався заснуванням, вперше в Австрії, впливових українських національних партій. Саме з трансформацією національного руху в масовий національно-політичний остаточно утверджується українське питання як постійна проблема в державній політиці Габсбургів. Це був непростий, досить радикальний комплекс українських національних вимог та урядової внутрішньої політики, спрямовані на розв'язання гострих питань, пов'язаних з покращенням культурно-освітнього та політично-правового становища українського населення Австрії.

За своєю чисельністю, українці належали в Австрії до групи провідних народів. На поч. ХХ ст. в Галичині, на Буковині українське населення представляло 40 % усіх жителів. В переважній своїй більшості воно було аграрним. На 1900 р. трохи більше 93 % австрійських українців були зайняті в сільському господарстві та лісовій промисловості. У Галичині 94 % українського населення працювало у землеробстві і лише 1.4 % – промисловості [15, с. 23]. Схожа ситуація була і на Буковині, де поміщикам (не українського походження) належало 300 тис. га землі та лісових угідь. Серед великих землевласників Буковини (1910) було 50 поляків, 48 румунів, 50 євреїв [7, с. 34].

Своєрідною була роль українців у промисловому виробництві. Для промисловості Галичини та Буковини характерною рисою була відсутність важкої індустрії, висока питома вага кустарної та напівкустарної промисловості, примітивне технічне обладнання. Із загального числа підприємств усієї Австрії на 1910/1911 р. в Чехії знаходилося 38,3 %, у Нижній Австрії – 22,4 %, Галичині – 6,6 %, Буковині – 0.7 % [18, с. 19]. 90 % галицького та буковинського експорту становили сировина та напівфабрикати, а промислова продукція – 3 % всієї експортної продукції. Водночас 72 % імпорту припадало на готові товари [18, с. 131].

На початок ХХ ст. Галичина та Буковина залишаються внутрішньою колонією Австро-Угорщини, вигідним ринком збуту промислових товарів, дешевим аграрно-сировинним придатком. За даними дослідника О. Мазурка протягом 1900-1914 рр. чисельність українців у містах Східної Галичини становила 24,4 %, Північної Буковини – 22,8 % [10, с. 100-101]. На 1880 р. українці становили абсолютну більшість в 13 містах і містеч-